
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXVI

SECTIO B

2021

KAROLINA KACPRZAK

<https://orcid.org/0000-0001-7358-8317>

Uniwersytet Łódzki

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych

ul. Matejki 22/26, 90-237 Łódź

karolina.kacprzak2@edu.uni.lodz.pl

Overtourism w przestrzeni turystycznej Pragi w opinii zagranicznych rezydentów

Overtourism in the Tourism Space of Prague in the Opinion of Foreign Residents

Abstract: The article shows the phenomenon of overtourism in a new, previously unexposed perspective – the assessment of foreign residents of a tourist city. The research area was Prague (Czech Republic). The results of the study show that, according to residents, intensive tourist traffic is a problem that significantly reduces their quality of life in the city. Overpriced housing, crowding and the constantly rising cost of living in Prague are among the most frequently indicated hindrances. Regulations of prices and rules for short-term rentals (Airbnb), dispersal of tourist traffic, promotion of other places and the use of fines and penalties are most often suggested as expected solutions.

Keywords: overtourism; Prague; tourist traffic; foreign residents; tourist city

Abstrakt: W artykule ukazano zjawisko overtourismu w nowej, dotychczas nieeksponowanej perspektywie – ocenie zagranicznych rezydentów miasta turystycznego. Obszarem badań była Praga (Czechy). Wyniki badań pokazują, że zdaniem rezydentów intensywny ruch turystyczny jest problemem, który znacząco obniża ich jakość życia w mieście. Wśród najczęściej wskazywanych utrudnień znajdują się zawyżone ceny mieszkań, tłok oraz stale rosnące koszty życia w Pradze. Jako oczekiwane rozwiązania najczęściej sugerowane są regulacje cen i zasad wynajmu krótkoterminowego (Airbnb), rozproszenie ruchu turystycznego, promocja innych miejsc oraz stosowanie kar i mandatów.

Słowa kluczowe: overtourism; Praga; ruch turystyczny; zagraniczni rezydenci; miasto turystyczne

WSTĘP

W ciągu ostatnich sześćdziesięciu lat turystyka jest jednym z najszybciej rozwijających się sektorów gospodarki na świecie (Peeters i in. 2018). Do czasów pandemii COVID-19 dla wielu miast była ona ważnym źródłem dochodu. Znajdowały się wśród nich jednak też takie miasta, które niezupełnie radziły sobie z dynamicznym rozwojem tego zjawiska. Rosnąca liczba przyjezdnych w miastach powodowała przeciążenie infrastruktury, wzrost cen i kosztów życia przy jednoczesnym spadku jego jakości (Peeters i in. 2018), a także większe wykorzystanie zasobów naturalnych oraz konflikty z mieszkańcami (Kowalczyk-Anioł, Zmyślony 2017; UNWTO 2018).

Overtourism to stosunkowo nowy termin, pojawił się bowiem na początku XXI w. za sprawą dziennikarzy oraz mediów społecznościowych (Koens, Postma, Papp 2018). Jednakże samo zjawisko nie jest nowe, ponieważ już w latach 70. XX w. prowadzono badania eksplorujące presję turystyki na lokalne społeczności i środowisko. W 1975 r. swój model zmian postaw mieszkańców wobec turystów przedstawił G. Doxey (1975), a w 1980 r. cykl życia obszaru turystycznego opublikował R. Butler (1980). Żadna z tych pozycji nie odnosi się bezpośrednio do zjawiska overtourismu, ale wyraźnie zwrócono w nich uwagę na potencjalne negatywne skutki szybko rozwijającego się sektora turystyki (Peeters i in. 2018).

Pomimo wielu publikacji dotyczących omawianego tu zjawiska jego definicja wciąż nie została jasno określona. Po raz pierwszy definicję overtourismu przedstawił w 2017 r. H. Goodwin (2017). Rok później Światowa Organizacja Turystyki (United Nations World Tourism Organization, UNWTO) zaproponowała własną definicję, zgodnie z którą overtourism to „wpływ turystyki na miejsce docelowe lub jego części, która nadmiernie oddziałuje na postrzeganą jakość życia mieszkańców i/lub jakość doświadczeń odwiedzających w negatywny sposób” (UNWTO 2018). Do tej pory najbardziej rozbudowaną definicję przedstawili C. Milano, M. Novelli i J. Cheer (2019). Według tych autorów overtourism to „nadmierny wzrost liczby odwiedzających, prowadzący do przeludnienia w obszarach, w których mieszkańcy cierpią z powodu tymczasowych i sezonowych szczytów turystycznych, które wymusiły stałe zmiany w ich stylu życia, dostępie do udogodnień i ogólnym samopoczuciu” (za: Peeters i in. 2018). Z kolei T. Mihalic, uwzględniając fundamenty spojrzenia zrównoważonego, zauważa, że overtourism to również „przyspieszenie i wzrost podaży oraz popytu na turystykę, wykorzystanie naturalnych zasobów ekologicznych miejsc turystycznych, niszczenie ich atrakcji kulturowych i negatywny wpływ na ich otoczenie społeczne i gospodarcze” (Mihalic 2020).

K. Koens, A. Postma i B. Papp (2018) podkreślają, że chociaż overtourism stał się w końcu drugiej dekady XXI w. dobrze opisanym zjawiskiem, związanym przede wszystkim z negatywnymi doświadczeniami wynikającymi z obecności zbyt dużej liczby turystów w określonych miejscach i czasie, to zjawisko to jest o wiele szersze i bardziej złożone. Wpływa nie tylko na warunki życia w danym miejscu, lecz także na doświadczenia mieszkańców, odwiedzających i innych interesariuszy, którzy są bezpośrednio lub pośrednio zaangażowani w turystykę (Peeters i in. 2018; Kruczek, Szromek 2020). Istnieje wiele przykładów wskazujących na to, że dziedzictwo kulturowe i naturalne miejsca są zagrożone (Goodwin 2017; Adie, Falk, Savioli 2020) lub koszty życia i nieruchomości znacznie wzrosły i spowodowały spadek jakości życia (Koens i in. 2018). Zdaniem P. Peeters i współpracowników (2018) rozprzestrzenianie się tego zjawiska może spowodować utratę autentyczności i stwarzać duże ryzyko dla przyszłej atrakcyjności miejsc docelowych. Jak zauważają M. Kazimierczak i E. Malchrowicz-Moško (2021), zjawisko overtourismu nie powinno być postrzegane tylko w kategoriach miejskiego problemu turystycznego, lecz także jako problem społeczny i etyczny, tym bardziej że overtourism dość często kojarzony jest z szeroko pojętym konfliktem (zob. Kowalczyk-Anioł, Zmysłony 2017; Tracz, Bajgier-Kowalska, Wójtowicz 2019; Zmysłony, Kowalczyk-Anioł 2019; Kazimierczak, Malchrowicz-Moško 2021). Zarządzanie konfliktem związanym z overtourismem stanowi niemałe wyzwanie szczególnie dla miast turystycznych (Macías Rodríguez, Del Espino Hidalgo, Pérez Cano 2020; Zmysłony, Kowalczyk-Anioł, Dembińska 2020), ale i dla innych rodzajów destynacji, które próbują realizować strategię zrównoważonego rozwoju turystyki (Mihalic 2020).

Jak widać, od kilku lat tematyka overtourismu zajmuje ważne miejsce w literaturze, jednak uwaga badaczy dotychczas koncentrowała się głównie na miastach zachodnioeuropejskich i amerykańskich, między innymi takich jak Wenecja, Barcelona czy Nowy Jork (zob. Goodwin 2017; Koens i in. 2018; Capocchi, Vallone, Pierotti, Amaduzzi 2019; Milano i in. 2019; Moreno-Gil, Coca-Stefaniak 2020). Nieliczne publikacje dotyczą miast turystycznych Europy Środkowo-Wschodniej (por. Kruczek 2019; Pinke-Sziva, Smith, Olt, Berezvai 2019; Szromek, Kruczek, Walas 2020; Zmysłony i in. 2020). Najczęściej w badaniach pokazywany jest wpływ intensywnego ruchu turystycznego na lokalne społeczności, pomijane są natomiast postawy i opinie obcokrajowców zamieszkujących miasta turystyczne (Jover, Díaz-Parra 2020).

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie tego, jak overtourism wpływa na życie zagranicznych rezydentów atrakcyjnego turystycznie miasta środkowoeuropejskiego na przykładzie Pragi, a także przedstawienie ich opinii na temat wybranych kwestii związanych z turystyką w tym mieście. Opracowanie

składa się ze wstępu zawierającego przegląd podstawowej literatury, charakterystyki obszaru badań, opisu zastosowanej metody badawczej, omówienia wyników badań oraz dyskusji i wniosków.

CHARAKTERYSTYKA OBSZARU BADAŃ

Praga jest stolicą i największym miastem Republiki Czeskiej. Położona jest w zachodniej części kraju, w dolinie Wełtawy, która jest najdłuższą rzeką w tym kraju. To największy ośrodek administracyjny, gospodarczy, kulturalny i naukowy w Czechach. Dodatkowo jest siedzibą najważniejszych czeskich urzędów: parlamentu, rządu oraz prezydenta. Przed pandemią COVID-19 Praga była jednym z najchętniej odwiedzanych miast w Europie (Euromonitor International Top 100 City Destinations 2018). Nie bez powodu liczba turystów z roku na rok się powiększała. Miasto przyciąga swoją historią, kulturą, różnorodnością i bogactwem architektonicznym. Na niewielkiej, zwartej powierzchni znajdują się tu różne zabytki, począwszy od sztuki romańskiej, poprzez gotyk i barok, aż po sztukę nowoczesną (między innymi secesja, kubizm) (Brook 2019). Warto wspomnieć, że w 1992 r. zabytkowe centrum Pragi zostało wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO (Strojny 2014). Historyczne, a teraz także turystyczne centrum miasta obejmuje pięć dzielnic: Hradczany (Hradčany) i Mała Strana (Malá Strana) na lewym brzegu oraz Stare Miasto (Staré Město) wraz z Józefowem (Josefov) i Nowe Miasto (Nové Město) na prawym brzegu Wełtawy (Rudnicki, Zaborowska 2009). Obie strony łączy średniowieczny Most Karola (Karlův most).

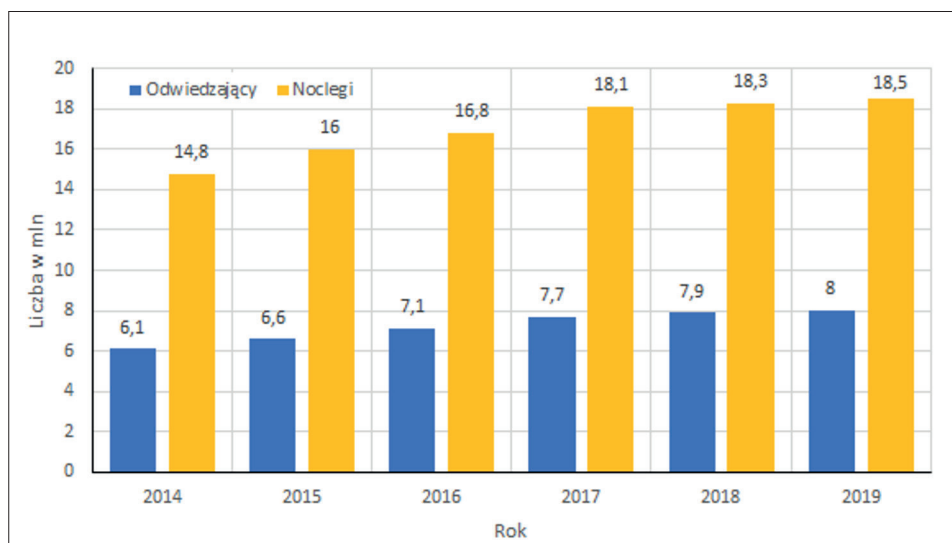
Zdaniem V. Dumbrovskiej (2017) miasto stało się znaczącą destynacją turystyczną w Europie w ciągu ostatnich 25 lat. Rozwój ten był szybki i nieźrównoważony (Dumbrovská 2017; Kádár 2018). Miasto weszło na światowy rynek turystyczny w 1990 r. po upadku reżimu komunistycznego w Europie Środkowo-Wschodniej. Przed 1989 r. turystyka w Pradze ograniczała się głównie do osób przyjeżdżających z ówczesnych krajów socjalistycznych, którzy stanowili 90% turystów zagranicznych (Hoffman, Musil 1999, za: Dumbrovská 2017). Gospodarka centralnie planowana i znaczne ograniczenie własności prywatnej opóźniły rozwój branży turystycznej. Historyczne centrum Pragi było silnie chronione, a rozwój miasta koncentrował się na jego zewnętrznych strefach. Ta ochrona zabytkowego centrum miała znaczące konsekwencje dla współczesnej turystyki. Z jednej strony historyczne centrum zachowało oryginalny charakter czternastowiecznego układu (Hoffman, Musil 1999, za: Dumbrovská 2017), z drugiej zaś zaniedbanie rozwoju urbanistycznego doprowadziło do dewastacji niektórych historycznych budynków (Dumbrovská 2017).

W latach 90. XX w. nastąpiły istotne zmiany w strukturze własności zasobów mieszkaniowych w mieście. Najważniejszymi mechanizmami były restytucja i prywatyzacja. Według L. Sýkory 70% wszystkich zasobów mieszkaniowych w Pradze 1 (centralnej dzielnicy historycznej) powróciło do swoich pierwotnych właścicieli sprzed czasów komunistycznych (Sýkora 1994, za: Dumbrovská 2017). Liberalizacja cen i zły stan budynków w wielu przypadkach doprowadziły do natychmiastowej sprzedaży nieruchomości, często na rzecz podmiotów reprezentujących kapitał zagraniczny. Rosnące zapotrzebowanie turystów związane z otwarciem granic spowodowało, że historyczne centrum zaczęło przekształcać się na użytek sektora turystycznego. Duże zainteresowanie turystów przyciągnęło wielu inwestorów zagranicznych, którzy zaczęli budować wiele nowych hoteli, a stare odbudowywać. Wszystkie te inwestycje spowodowały daleko idącą rewitalizację zaniedbanego centrum, ale wiązały się z tym też negatywne konsekwencje (Ouředníček, Temelová 2009, za: Dumbrovská 2017). Jak zauważa B. Kádár (2018), zagraniczni inwestorzy dysponowali kapitałem, aby przenieść najemców do innych nieruchomości, odnowić historyczne budynki i wykorzystać je jako mieszkania na wynajem dla obcokrajowców lub przekształcić je w hotele czy powierzchnie biurowe. Rozwiązało to problem fizycznej ochrony zabytków, ale doprowadziło do nadmiernej komercjalizacji centrum Pragi (Hammersley, Westlake 1996, za: Kádár 2018). Proces ten w literaturze określany jest mianem gentryfikacji turystycznej. Dotyczy ona często centrów miast oraz historycznych dzielnic (Kowalczyk-Anioł 2018). Z tego powodu mierzy się z nim wiele miast, między innymi Berlin, Budapeszt, Kraków (por. Füller, Michel 2014; Smith i in. 2018; Kruczek 2018, 2019).

W wywiadach z mieszkańcami Pragi, które przeprowadziła Dumbrovská (2017), badani zwracali uwagę na zmiany w strukturze funkcjonalnej. Według nich w ciągu pięciu lat od zmiany ustroju w Czechach historyczne centrum Pragi zmieniło się dramatycznie. Obiekty, z których korzystali mieszkańcy, takie jak niezbędne dla stałych mieszkańców sklepy (spożywcze, mięsne, piekarnie), kina czy księgarnie, zamieniono na nowe punkty obsługujące turystów (Dumbrovská 2017). Z jednej strony duży udział w takich działaniach miało pojawienie się wielkich międzynarodowych sieci i koncernów (McDonald's, KFC, Hilton), a z drugiej – małe firmy będące własnością imigrantów z południowo-wschodniej Europy (Čermáková 2012, za: Dumbrovská 2017). Jak podkreśla Dumbrovská (2017), prywatyzacja, restytucje oraz brak zarządzania wywarły ogromny wpływ na turystykę w mieście. Niechęć państwa do ingerowania w rynek, biorąc pod uwagę negatywne doświadczenia związane z długim okresem gospodarki centralnie planowanej, oraz rosnące przychody z turystyki doprowadziły do niekontrolowanego rozwoju turystyki w historycznym centrum Pragi. Dumbrovská

(2017) wprost stwierdza, że ten obszar, a zwłaszcza Droga Królewska¹ (Trakt Królewski), stał się gettem turystycznym. Warto zauważyć, że M. Johnson już w 1995 r. dostrzegał oznaki koncentracji ruchu turystycznego w centrum miasta (Johnson 1995).

Z danych dotyczących turystyki za rok 2019 udostępnionych przez Praską Informację Turystyczną (Prague City Tourism 2019) wynika, że Praga jest popularnym obszarem recepcji turystycznej, zwłaszcza w segmencie tzw. *city break*. Po raz kolejny miasto osiągnęło nowy rekord liczby odwiedzających oraz liczby noclegów. Liczba turystów, którzy przyjechali do Pragi, przekroczyła 8 mln (ryc. 1). G. Iwanicki, A. Dłużewska i M.K. Smith (2016) podkreślają, że stolica Czech należy do popularnych europejskich destynacji w kategorii tzw. *stag tourism*, związanych z ofertą rozrywkową miasta.

Ryc. 1. Liczba turystów odwiedzających Pragę oraz nocujących w latach 2014–2019 (opracowanie własne na podstawie Prague City Tourism 2019)

Fig. 1. Total number of tourists and overnight stays for 2014–2019 (own elaboration based on Prague City Tourism 2019)

¹ Jest to nazwa biegnącej przez centrum Pragi historycznej trasy, którą przemierzał orszak koronacyjny przyszłych królów Czech. Trasa uroczystości zaczynała się na Starym Mieście, przy Pałacu Królewskim, nieopodal Bramy Prochowej. Następnie przechodziła przez Rynek Staromiejski i Staromiejską Wieżę Mostową do Mostu Karola. Na lewym brzegu Włtawy mijała Rynek Małostrański, aż na Plac Zamkowy na Hradczanach. Orszak kończył drogę w Katedrze św. Wita (Pernal 2013). Trasa ma około 2,5 km długości i – co najważniejsze dla turystów – łączy po obu stronach rzeki najpopularniejsze zabytki w Pradze (Dumbrovská 2017).

W 2019 r. turyści krajowi stanowili w stolicy Czech 15,4%, natomiast aż 84,6% to turyści zagraniczni, wśród których najliczniejszymi nacjami byli Niemcy, Amerykanie i Brytyjczycy (Prague City Tourism 2019). Liczba noclegów wynosiła niemal 18,5 mln. W porównaniu z 2018 r. odnotowano wzrost liczby turystów na poziomie 1,9% oraz wzrost liczby noclegów o 1,3% (www3). Można przypuszczać, że rok 2020 również byłby rekordowy pod względem liczby turystów przybyłych do miasta oraz liczby noclegów. Wskazywały na to pierwsze publikowane statystyki ze stycznia i lutego 2020 r. Jednakże w marcu 2020 r. Europę opanowała pandemia koronawirusa. Pierwsze trzy przypadki koronawirusa odnotowano w Czechach 1 marca, a już 12 marca władze Republiki Czeskiej wprowadziły stan wyjątkowy, natomiast w nocy z 15 na 16 marca zamknięto granice w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się wirusa. Pod koniec maja zaczęto znosić pierwsze obostrzenia – otwarto restauracje, puby i kawiarnie (na początku z ograniczeniem godzin), hotele, pola namiotowe oraz obiekty kultury (kina, teatry, muzea, zabytki). W połowie czerwca zaś, z pewnymi wyjątkami, otwarto granice dla państw Unii Europejskiej. Od turystów nie wymagano już przedstawienia negatywnego testu na COVID-19 lub obowiązku odbycia 14-dniowej kwarantanny. Stabilna sytuacja w Czechach trwała do połowy września. Od 1 października 2020 r. ponownie wprowadzono restrykcje (www2).

Według Czeskiego Urzędu Statystycznego (Czech Statistical Office, CZSO) w trzecim kwartale 2020 r. do Czech przybyło zaledwie 1,04 mln turystów zagranicznych (www1). W trakcie przygotowywania niniejszego tekstu (grudzień 2020 r.) turystyka oraz związane z nią formy aktywności i działalności znajdowały się w fazie rygorystycznych restrykcji i ograniczeń.

METODA BADAŃ

Badanie ankietowe o charakterze sondażowym zostało przeprowadzone w grupie 85 obcokrajowców będących mieszkańcami Pragi. Dobór próby miał charakter dostępnościowy². Kryterium doboru był status mieszkańca Pragi. Nie wielki rozmiar próby podyktowany był eksploracyjnym charakterem badania, którego celem było dostarczenie materiału stanowiącego punkt wyjścia do dalszych badań i bardziej pogłębionych analiz omawianych zjawisk.

Do przeprowadzenia badania użyto samodzielnie skonstruowanego autorskiego narzędzia badawczego – kwestionariusza ankiety (w języku angielskim), który składał się z dwóch części. Część pierwsza, merytoryczna, dotyczyła opinii

² Powoduje to, że wnioski prezentowane w opracowaniu mają ograniczoną reprezentatywność i nie można ich uogólnić na całą populację obcokrajowców mieszkających w Pradze.

respondentów o turystach: jak ich liczba wpływa na jakość życia w mieście, czy przeszkadzają ankietowanym, co najbardziej im przeszkadza, jakie działania należy podjąć w celu ograniczenia negatywnych skutków zbyt dużej ich liczby, czy i jak władze Pragi walczą z ich nadmiarem oraz dlaczego według badanych przyjeżdżają do miasta. Pytania w tej części miały charakter zamknięty oraz otwarty, ponieważ celem było uzyskanie oryginalnych odpowiedzi respondentów. Druga część kwestionariusza to metryczka, która pozwoliła ustalić takie informacje, jak: płeć, wiek, wykształcenie, status zawodowy, długość okresu zamieszkiwania respondentów w Pradze. Dobór respondentów do badań opierał się na technice kuli śnieżnej (Babbie 2003). Przez jednego z respondentów kwestionariusz ankiety został dodatkowo udostępniony na portalu społecznościowym w grupie, która zrzesza między innymi Polaków mieszkających w Pradze. Kwestionariusz dostępny był w dwóch językach: polskim i angielskim. Badanie zostało wykonane na przełomie 2019 i 2020 r. Ankieta została przeprowadzona przy użyciu aplikacji Microsoft Forms.

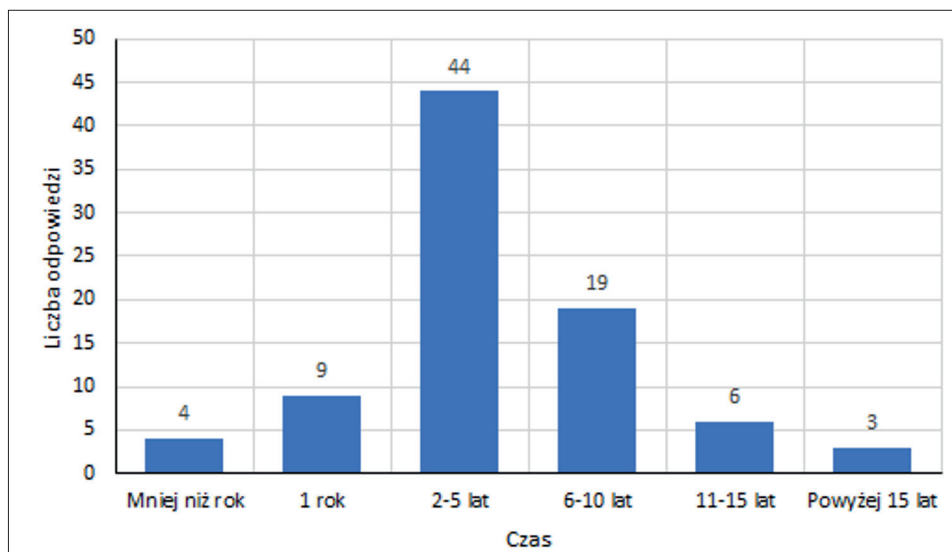
W badaniu wzięło udział 85 osób: 59 kobiet oraz 26 mężczyzn. Wiek respondentów był zróżnicowany, jednakże przeważała grupa osób w przedziale wiekowym 26–35 lat (50 osób). Respondenci mieli wykształcenie średnie (12) oraz wyższe (73). Dominowała grupa z wykształceniem wyższym magisterskim (57). Niemal wszyscy ankietowani (80) to osoby pracujące.

WYNIKI BADAŃ

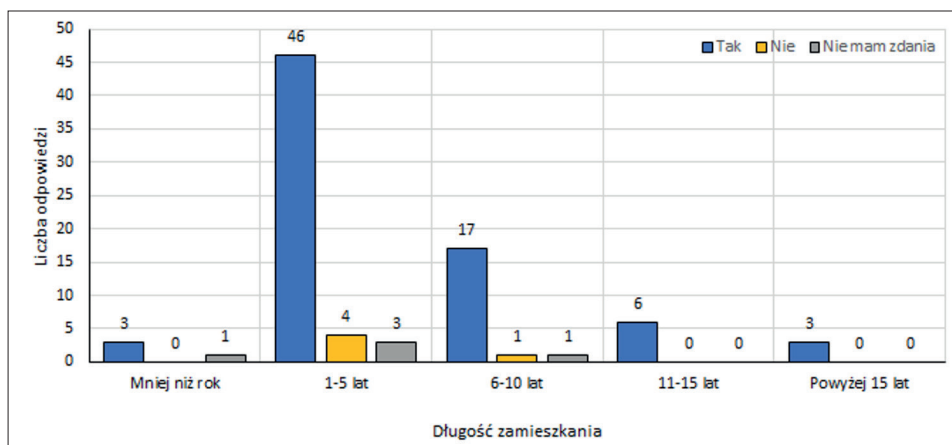
W przeprowadzonym badaniu przeważały osoby mieszkające w Pradze od kilku lat (ryc. 2). Wszystkie osoby badane zauważyły, że liczba turystów odwiedzających Pragę jest raczej duża (16 odpowiedzi) lub zdecydowanie za duża (69). Żaden z ankietowanych nie wybrał opcji: „średnia”, „raczej mała”, „zdecydowanie za mała”.

Rosnąca z roku na rok liczba odwiedzających Pragę sprawia, że badani są coraz bardziej zaniepokojeni tą sytuacją. Zdecydowana większość z nich (75 osób) stwierdziła, że liczba turystów wpływa na jakość życia w mieście. Najczęściej wskazywano, że wpływ ten jest negatywny. Pięć osób wskazało, że przyjezdni nie wpływają na ich funkcjonowanie w mieście. Z kolei porównanie uzyskanych odpowiedzi na pytanie, czy liczba turystów wpływa na jakość życia w Pradze z długością zamieszkiwania pokazało, że nie wpływa to na ocenę jakości życia (ryc. 3).

Bliższa analiza tego zjawiska tylko wśród osób mieszkających w mieście od 1 roku do 5 lat, którzy stanowili najliczniejszą grupę badanych, wykazała, że także w tym przypadku długość zamieszkiwania nie jest cechą różnicującą udzielone odpowiedzi (ryc. 4). Można zatem stwierdzić, że odpowiedzi osób

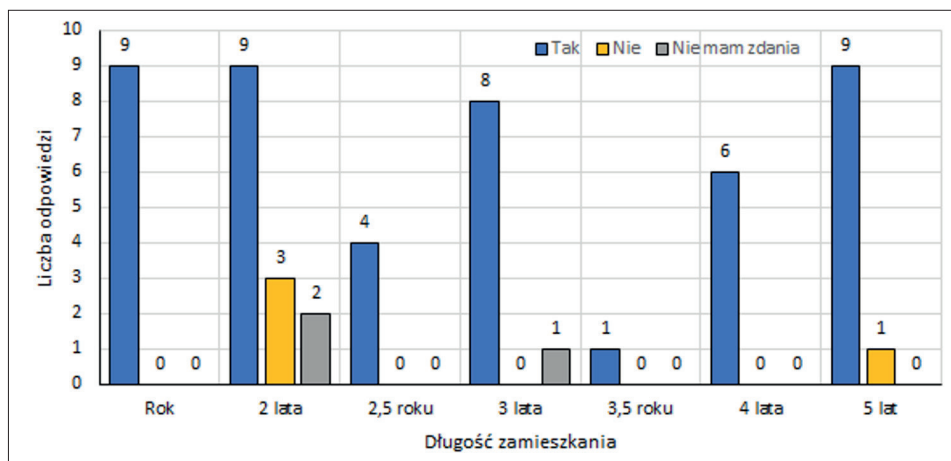
Ryc. 2. Długość zamieszkiwania w Pradze mieszkańców napływowych (opracowanie własne)
 Fig. 2. Length of residence of immigrant residents in Prague (own elaboration)

Ryc. 3. Długość zamieszkiwania a ocena wpływu turystów na jakość życia w mieście (opracowanie własne)
 Fig. 3. Length of residence and the assessment of the impact of tourists on the quality of life in the city (own elaboration)

rezydujących w Pradze od roku czy dwóch nie różnią się od tych mieszkających od 10 czy 15 lat.

Ankietowani, według których obecność turystów wpływa na jakość życia w mieście, mogli uzasadnić swoją odpowiedź. Powtarzającymi się uciążliwościami i niedogodnościami we wskazaniach badanych były:

Ryc. 4. Długość zamieszkiwania (1–5 lat) a ocena wpływu turystów na jakość życia w mieście (opracowanie własne)

Fig. 4. Length of residence (1–5 years) and the assessment of the impact of tourists on the quality of life in the city (own elaboration)

– zatłoczone centrum miasta: *Aby normalnie funkcjonować w mieście, trzeba unikać centrum. Nie da się przejść, jest za głośno zbyt tłoczno* (kobieta, 18–25 lat, 2 lata w Pradze, pracownik etatowy); *Praga jest przełudniona, utrudnia to życie mieszkańców i traci ten tajemniczy klimat* (kobieta, 46–55 lat, 3 lata w Pradze, pracownik etatowy),

– wzrost cen (wynajmu mieszkań, w restauracjach): *Zawyżone ceny mieszkań z powodu Airbnb w jednostkach, które powinny być wynajmowane lub sprzedawane pod długotrwale mieszkanie* (kobieta, 26–35 lat, 8 lat w Pradze, pracownik etatowy); *Komercja w centrum miasta, jako mieszkańcy niechętnie jeździmy do centrum – jest tam kilka razy drożej np. w restauracjach, łatwo można paść ofiarą oszustwa lub kradzieży* (kobieta, 26–35 lat, 4 lata w Pradze, pracownik etatowy),

– zatłoczona komunikacja miejska: *Brak przestrzeni do życia, trudność z komunikacją, trzeba się przepychać między tłumami zachowującymi się jak władcy ulicy – jako turyści nie zauważają, że są tu też zwykli mieszkańcy używający infrastruktury. Ogromna komercjalizacja przestrzeni miejskiej utrudniająca życie lokalnym* (kobieta, 26–35 lat, 2 lata w Pradze, pracownik etatowy).

– hałas (również w nocy): *Negatywnie, ponieważ wielu turystów głośno się zachowuje, nie respektują ciszy nocnej, niszczą mienie publiczne* (mężczyzna, 26–35 lat, 8 lat w Pradze, pracownik etatowy),

– bałagan, brud w centrum: *Zdecydowana część Pragi 1 jest zalana falą turystów, tłoczna, z miejscami dla turystów i wysokimi cenami, brudem, śmieciami* (kobieta, 18–25 lat, 1 rok w Pradze, studentka); *Wysokie czynsze, śmieci*

na ulicach, brudno i tłoczno w centrum (mężczyzna, 26–35 lat, 1 rok w Pradze, pracownik etatowy),

– brak miejsc parkingowych: *Brak miejsc parkingowych, wysokie ceny* (mężczyzna, 36–45 lat, 13 lat w Pradze, pracownik etatowy).

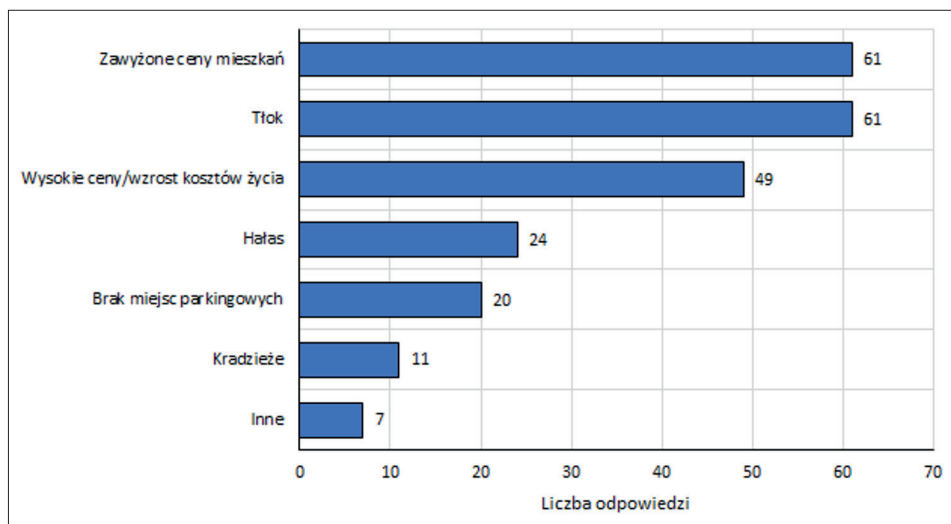
– mieszkańcy omijający centrum: *Jak najbardziej negatywnie. Dzielnica Praga 1 jest już prawie całkowicie wymarła, jeśli chodzi o regularnych mieszkańców. Dzielnica Praga 2 będzie następna* (mężczyzna, 26–35 lat, 3 lata w Pradze, pracownik etatowy); *Mieszkając w Pradze, jestem wykluczona z korzystania z tego, co czyni ją piękną i zabytkową. Unikam miejsc stanowiących o praskości* (kobieta, 26–35 lat, 2 lata w Pradze, pracownik etatowy); *Opanowali centrum miasta, które jest już tylko turystyczne, mieszkańcy miasta omijają je szerokim łukiem* (kobieta, 26–35 lat, 4 lata w Pradze, pracownik etatowy),

– brak mieszkań na wynajem długoterminowy z powodu popytu na turystyczny najem przez Airbnb: *Wysokie ceny, problemy komunikacyjne, mniejsza dostępność mieszkań na długoterminowy wynajem, właściciele wolą je wynajmować przez Airbnb, niższy poziom bezpieczeństwa* (mężczyzna, 36–45 lat, 8 lat w Pradze, pracownik etatowy); *Przeznaczenie wielu mieszkań na krótkotrwały wynajem dla turystów poprzez Airbnb lub booking.com doprowadziło do drastycznego wzrostu cen długoterminowego najmu oraz kupna mieszkań* (kobieta, 26–35 lat, 2 lata w Pradze, pracownik etatowy),

– komercjalizacja przestrzeni: *Przepelnione tramwaje, centrum jest skansenem, bardzo wysokie ceny w centrum* (kobieta, 26–35 lat, 6 lat w Pradze, pracownik etatowy); *„Muzea” typu galeria figur woskowych czy „muzeum” tortur* (kobieta, 26–35 lat, 3,5 roku w Pradze, pracownik etatowy); *Turystyczne punkty w centrum psują klimat miejsca (salony masażu, brzydkie sklepy z pamiątkami)* (kobieta, 26–35 lat, 2 lata w Pradze, pracownik etatowy).

Oprócz negatywnych opinii pojawiły się głosy, że duża liczba turystów wpływa także pozytywnie, ponieważ generują korzyści finansowe dla miasta oraz przyczyniają się do wzrostu liczby miejsc pracy: *Z drugiej strony miasto na turystach zarabia* (kobieta, 26–35 lat, 4 lata w Pradze, pracownik etatowy); *Pozytywny – turyści zapewniają, że miasto i jego mieszkańcy mogą zarobić* (mężczyzna, 26–35 lat, 2 lata w Pradze, pracownik etatowy); *Jest więcej miejsc pracy, więcej miejsc hotelowych, więcej lokali* (kobieta, 36–45 lat, 8 lat w Pradze, pracownik etatowy).

Badani mieli również możliwość wyboru odpowiedzi odnoszących się do niedogodności związanych z intensywnym ruchem turystycznym, które przeszkadzają im w mieście najbardziej. Najczęściej wskazywano na zawyżone ceny mieszkań i tłok, a nieco rzadziej na wysokie ceny czy wzrost kosztów życia, najrzadziej zaś na problem kradzieży (ryc. 5).

Ryc. 5. Niedogodności związane z intensywnym ruchem turystycznym (opracowanie własne)
Fig. 5. Inconveniences related to intense tourist traffic (own elaboration)

Wybierając opcję „inne”, ankietowani wymieniali między innymi: *oszustwa restauratorów, obniżanie jakości usług i sprzedawanych produktów, wszechobecny kicz, bardzo słabą organizację ruchu turystycznego, pieszych spacerujących po ścieżkach rowerowych*.

Jak zauważa UNWTO, ważną kwestią w każdym mieście, a szczególnie w atrakcyjnym i cennym kulturowo, jest dobre zarządzanie, najlepiej w sposób zrównoważony, uwzględniający potrzeby zarówno odwiedzających, jak i społeczności lokalnej. W przypadku utraty kontroli nad ruchem turystycznym i problemów z overtourismem priorytetem dla miasta powinno być stworzenie nowej polityki, co wiąże się z wprowadzeniem pewnych ograniczeń i regulacji. Niestety, często jest to dla władz miasta ogromne wyzwanie, z którym nie zawsze dają sobie radę (UNWTO 2018, za: Capocchi i in. 2019). Dlatego w kwestionariuszu ankiety uwzględniono pytanie o to, co należy zrobić, żeby ograniczyć negatywne skutki zbyt dużej liczby turystów w Pradze. Ponieważ było to pytanie otwarte, uzyskano wiele różnych odpowiedzi. Na etapie wstępnego opracowywania wyników badań pogrupowano je w następujące kategorie:

- regulacja cen i zasad wynajmu krótkotrwałego (Airbnb) (19 osób),
- rozproszenie ruchu turystycznego i promocja innych miejsc (8),
- stosowanie kar i mandatów, zwiększona kontrola, patrole (8),
- podwyższanie cen, między innymi produktów, noclegów, transportu, usług turystycznych, biletów lotniczych (5),
- wprowadzanie opłat (podatki, opłaty klimatyczne) (4),

- kontrolowanie i karanie nieuczciwych praktyk (4),
- zmiany w komunikacji miejskiej (3),
- edukacja (2),
- wprowadzanie ogólnych regulacji i ograniczeń (2),
- inne: zaprzestanie promocji miasta, lepsza organizacja bazy turystycznej, finansowanie przez miasto dokładnego i częstszego sprzątania przestrzeni publicznej oraz zadbanie o jakość wspólnej przestrzeni (7).

DYSKUSJA I WNIOSKI

Tematyka zjawiska overtourismu od kilku lat zajmuje ważne miejsce w międzynarodowej literaturze. Uwaga badaczy koncentrowała się dotychczas przeważnie na miastach zachodnioeuropejskich i amerykańskich (między innymi takich jak Wenecja, Barcelona czy Nowy Jork). Publikacje naukowe odnoszące się do zjawiska overtourismu w miastach turystycznych Europy Środkowo-Wschodniej wciąż nie są zbyt popularne (por. Pinke-Sziva i in. 2019; Szromek i in. 2020). W naukowej bazie danych Scopus (do 6 kwietnia 2021 r.) nie znaleziono żadnej pracy, w której abstrakcie, tytule lub słowach kluczowych pojawiłby się termin *overtourism Prague*. Jednakże warto zauważyć, że nie wszyscy autorzy opisujący problemy związane z nadmiarem turystów oraz niekontrolowanym rozwojem turystyki stosują pojęcie overtourismu (np. Kowalczyk-Anioł 2019; Almeida-García, Cortés-Macías, Parzych 2021).

V. Dumbrovská i D. Fialová (2014) zrealizowały badania, które wykazały silną koncentrację turystyki w starej części Pragi. Spowodowało to zator w centrum i wypieranie funkcji mieszkalnych przez funkcje turystyczne. W rezultacie mieszkańcy musieli podporządkować się zmianom (Dumbrovská, Fialová 2014). Dumbrovská w 2015 r. przeprowadziła wywiady pogłębione z grupą mieszkańców historycznego centrum Pragi dotyczące przemian, jakie zaszły w historycznej części miasta w związku z rozwojem turystyki. Dodatkowo zrealizowała badanie ankietowe wśród 100 mieszkańców (Dumbrovská 2017). Okazało się, że lokalni mieszkańcy nie buntują się przeciwko rozwojowi turystyki i w większości przypadków mają pozytywne lub neutralne nastawienie do turystów. W ciągu czterech lat w Pradze zaszły istotne zmiany związane z intensywnością rozwoju turystyki. W tym zakresie niniejszy artykuł badawczy kontynuuje i rozwija badania nad overtourismem w praskim kontekście oraz pokazuje opinie zagranicznych rezydentów na obserwowane i doświadczane zmiany.

Niepokojącą kwestią wydaje się być opuszczanie centrum przez mieszkańców oraz zmiana miejsca ich zamieszkania i przebywania, co prowadzi do gentryfikacji historycznego centrum, opisywanej wcześniej w innych ośrodkach

(Kraków, Berlin, Barcelona) (zob. Freytag, Bauder 2018; Kowalczyk-Anioł 2018; Wachsmuth, Weisler 2018; Kruczek 2019).

Aktualnie w dyskusji dotyczącej zjawiska overtourismu istotna jest obecna sytuacja na świecie spowodowana pandemią COVID-19. Z jednej strony spowodowała ona załamanie branży turystycznej i wywołała szereg negatywnych konsekwencji (UNWTO 2021). Z drugiej strony wpływ pandemii i ogólnoświatowy kryzys być może zmusi państwa oraz władze lokalne do poświęcenia większej uwagi turystyce w odbudowywaniu gospodarek (Higgins-Desbiolles 2021). W miastach historycznych, takich jak Praga, turystyka była ważnym sektorem gospodarki. Generowała nie tylko dochód, lecz także miejsca pracy. Dlatego wyzwaniem jest jej reorganizacja i zarządzanie nią w inny sposób – lepszy, bardziej zrównoważony (Ateljevic 2020), który w przyszłości nie dopuści do powstania problemów, z którymi mierzone się przed pandemią (Chaney, Seraphin 2020). Dyskusja nad wizją turystyki po pandemii (por. Gössling, Scott, Hall 2021) pokazuje, że analiza zjawiska overtourismu zyskuje nowe znaczenie dla zrównoważonego planowania i zarządzania turystyką miejską.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Adie B.A., Falk M., Savioli M. 2020. Overtourism as a perceived threat to cultural heritage in Europe. *Current Issues in Tourism* 23(14), 1737–1741. <https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1687661>
- Almeida-García F., Cortés-Macías R., Parzych K. 2021. Tourism impacts, tourism-phobia and gentrification in historic centers: The cases of Málaga (Spain) and Gdansk (Poland). *Sustainability (Switzerland)* 13(1), 1–25. <https://doi.org/10.3390/su13010408>
- Ateljevic I. 2020. Transforming the (tourism) world for good and (re)generating the potential ‘new normal’. *Tourism Geographies* 22(3), 467–475. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759134>
- Babbie E. 2003. *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brook S. 2019. *Praga i Czechy. Przewodnik National Geographic*. Warszawa: Burda Media Polska.
- Butler R.W. 1980. The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *The Canadian Geographer* 24(1), 5–12. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x>
- Capocchi A., Vallone C., Pierotti M., Amaduzzi A. 2019. Overtourism: A Literature Review to Assess Implications and Future Perspectives. *Sustainability* 11(12), 3303. <https://doi.org/10.3390/su11123303>
- Chaney D., Seraphin H. 2020. Covid-19 crisis as an unexpected opportunity to adopt radical changes to tackle overtourism, *Anatolia*. <https://doi.org/10.1080/13032917.2020.1857804>
- Doxey G.V. 1975. A Causation theory of visitor–resident irritants, methodology and research inferences: The impact of tourism. W: *Sixth Annual Conference Proceedings of the Travel Research Association* (s. 195–198). San Diego: TTRA.
- Dumbrovská V. 2017. Urban tourism development in Prague: From tourist Mecca to tourist Ghetto. W: N. Bellini, C. Pasquinelli (eds.), *Tourism in the City: Towards an Integrative Agenda on Urban Tourism* (s. 275–283). Basel: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-26877-4_19

- Dumbrovská V., Fialová D. 2014. Tourist Intensity in Capital Cities in Central Europe: Comparative Analysis of Tourism in Prague, Vienna and Budapest. *Czech Journal of Tourism* 3(1), 5–26. <https://doi.org/10.2478/cjot-2014-0001>
- Freytag T., Bauder M. 2018. Bottom-up touristification and urban transformations in Paris. *Tourism Geographies* 20(3), 443–460. <https://doi.org/10.1080/14616688.2018.1454504>
- Füller H., Michel B. 2014. ‘Stop Being a Tourist!’ New Dynamics of Urban Tourism in Berlin-Kreuzberg. *Journal for Urban and Regional Research* 38(4), 1304–1318. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12124>
- Goodwin H. 2017. The challenge of overtourism. *Responsible Tourism Partnership Working Paper* 4, 1.
- Gössling, S., Scott, D., Hall, C.M. 2020. Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism* 29(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Higgins-Desbiolles F. 2021. The “war over tourism”: Challenges to sustainable tourism in the tourism academy after COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism* 29(4), 551–569. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1803334>
- Iwanicki G., Dłużewska A., Smith M.K. 2016. Assessing the level of popularity of European stag tourism destinations. *Quaestiones Geographicae* 35(3), 15–29.
- Johnson M. 1995. Czech and Slovak tourism patterns: Problems and prospects. *Tourism Management* 16(1), 21–28. [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(94\)00003-S](https://doi.org/10.1016/0261-5177(94)00003-S)
- Jover J., Díaz-Parra I. 2020. Who is the city for? Overtourism, lifestyle migration and social sustainability. *Tourism Geographies*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1713878>
- Kazimierzczak M., Malchrowicz-Moško E. 2021. Overtourism w etycznej perspektywie. *Turystyka Kulturowa* 1(118), 38–55.
- Kádár, B. 2018. Hotel development through centralized to liberalized planning procedures: Prague lost in transition. *Tourism Geographies* 20(3), 461–480. <https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1375974>
- Koens K., Postma A., Papp B. 2018. Is overtourism overused? Understanding the impact of tourism in a city context. *Sustainability* 10(12), 4384. <https://doi.org/10.3390/su10124384>
- Kowalczyk-Anioł J. 2018. Koncepcja gentryfikacji turystycznej i jej współczesne rozumienie. *Prace Geograficzne*, 154, 35–54. <https://doi.org/10.4467/20833113PG.18.009.8965>
- Kowalczyk-Anioł J. 2019. Hipertrofia turystyki miejskiej – geneza i istota zjawiska. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście* 32(4), 7–18. <https://doi.org/10.18778/2543-9421.04.01>
- Kowalczyk-Anioł J., Zmyślony P. 2017. Turystyka miejska jako źródło protestów społecznych: przykłady Wenecji i Barcelony. *Turystyka Kulturowa* 2, 7–36.
- Kruczek Z. 2018. Turyści vs. mieszkańcy. Wpływ nadmiernej frekwencji turystów na proces gentryfikacji miast historycznych na przykładzie Krakowa. *Turystyka Kulturowa* 3, 29–41.
- Kruczek Z. 2019. Ways to Counteract the Negative Effects of Overtourism at Tourist Attractions and Destinations. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio B*, 74, 45–57. <http://dx.doi.org/10.17951/b.2019.74.0.45-57>
- Kruczek Z., Szromek A.R. 2020. The Identification of Values in Business Models of Tourism Enterprises in the Context of the Phenomenon of Overtourism. *Sustainability* 12(4), 1457. <https://doi.org/10.3390/su12041457>
- Macías Rodríguez D., Del Espino Hidalgo B., Pérez Cano M.T. 2020. Destination central district: The representation of the conflict. *International Journal of Tourism Cities*. <https://doi.org/10.1108/IJTC-03-2020-0038>
- Mihalic T. 2020. Conceptualising overtourism: A sustainability approach. *Annals of Tourism Research* 84, 103025. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103025>

- Milano C., Novelli M., Cheer J.M. 2019. Overtourism and Tourismphobia: A Journey Through Four Decades of Tourism Development, Planning and Local Concerns. *Tourism Planning & Development* 16(4), 353–357.
- Moreno-Gil S., Coca-Stefaniak J.A. 2020. Overtourism and the sharing economy: Tourism cities at a crossroads. *International Journal of Tourism Cities* 6(1), 1–7. <https://doi.org/10.1108/IJTC-03-2020-174>
- Peeters P., Gössling S., Klijs J., Milano C., Novelli M., ..., Postma A. 2018. *Research for TRAN Committee – Overtourism: impact and possible policy responses*. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. Brussels.
- Pernal M. 2013. *Spacerownik historyczny. Praga. Miasto magiczne*. Warszawa: Agora SA.
- Pinke-Sziva I., Smith M., Olt G., Berezvai Z. 2019. Overtourism and the night-time economy: A case study of Budapest. *International Journal of Tourism Cities* 5(1), 1–16. <https://doi.org/10.1108/IJTC-04-2018-0028>
- Rudnicki B., Zaborowska J. 2009. *Praga. Biblioteka Gazety Wyborczej. Miasta marzeń*. Warszawa: Mediaprofit.
- Smith M.K., Egedy T., Csizmady A., Jancsik A., Olt G., Michalkó G. 2018. Non-planning and tourism consumption in Budapest's inner city. *Tourism Geographies* 20(3), 524–548. <https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1387809>
- Strojny A. 2014. *Praga*. Gliwice: Wydawnictwo Helion.
- Szromek A.R., Kruczek Z., Walas B. 2020. The Attitude of Tourist Destination Residents towards the Effects of Overtourism – Kraków Case Study. *Sustainability* 12(1), 228. <https://doi.org/10.3390/su12010228>
- Tracz M., Bajgier-Kowalska M., Wójtowicz B. 2019. Transformation in the Tourist Services and their Impact on the Perception of Tourism by the Residents of Krakow (Poland). *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society* 33(1), 164–178. <https://doi.org/10.24917/20801653.331.13>
- UNWTO. (2018). *Overtourism? – Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions, Executive Summary*. Madrid. <https://doi.org/10.18111/9789284420070>
- Wachsmuth D., Weisler A. 2018. Airbnb and the rent gap: Gentrification through the sharing economy. *Environment and Planning A: Economy and Space* 50(6), 1147–1170. <https://doi.org/10.1177/0308518X18778038>
- Zmyślony P., Kowalczyk-Anioł J. 2019. Urban tourism hypertrophy: Who should deal with it? The case of Krakow (Poland). *International Journal of Tourism Cities* 5(2), 247–269. <https://doi.org/10.1108/IJTC-07-2018-0051>
- Zmyślony P., Kowalczyk-Anioł J., Dembińska M. 2020. Deconstructing the Overtourism-Related Social Conflicts. *Sustainability* 12(4), 1695. <https://doi.org/10.3390/su12041695>

Netografia

- Euromonitor International Top 100 City Destinations 2018. Pobrane z: <https://go.euromonitor.com/white-paper-travel-2018-100-cities>
- Prague City Tourism. (2019). *2018 Annual Report – Prague City Tourism*. Prague. Pobrane z: https://www.praguecitytourism.cz/file/edee/en/annual-reports/19006_vyrocn-zprava-2018_en_a4_verze2_web.pdf
- UNWTO. (2021). *Covid-19 and tourism. 2020: A year in review*. Pobrane z: www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020
- www1: www.czso.cz/csu/czso/ari/tourism-3rd-quarter-of-2020
- www2: www.osu.eu/24712/the-latest-covid-19-related-news
- www3: www.praguecitytourism.cz/en/our-services/statistics/visitor-statistics-for-pragueheritage-sites-14844